

GETUIGENIS. Kristin Verellen verloor op 22 maart haar partner Johan Van Steen in metrostation Maalbeek

'Het is gevaarlijk om alleen daders en slachtoffers te zien'

► 'Johans dood zet mensen rondom me in beweging.'

© Diego Franssens

► Foto's van Johan Van Steen zelf. 'Twee jaar geleden was hij zich met passie in de fotografie gaan verdiepen.'

► Johans gsm is na de explosie blijven stilstaan op 09.11 uur.

© PIETER HEREMANS

Ze was jarig op 22 maart en voor hij naar het werk vertrok, kwam

Johan haar nog een kus geven in bed. Toen Kristin Verellen later hoorde van de aanslagen in Zaventem, belde ze hem en hij hoorde het nieuws van haar. Iets later nam Johan Van Steen niet meer op. Om 11 over 9 overleed hij in de metro in Maalbeek.

RIK VAN PUYMBROECK

Er is voorgrond en er is achtergrond', schreef Kristin Verellen bij de foto die op de afscheidsdienst van Johan Van Steen werd uitgedeeld. Sinds enkele jaren was fotografie zijn passie en op die ene foto was hij het meest trots. Hij maakte hem eerder dit jaar aan de IJzer. "Ik bibberde van de koude", herinnert Kristin zich, "en Johan was boos op zichzelf omdat hij zijn statief niet mee had. Maar zo ving hij het laatste licht van de dag en toonde licht en schaduw. Net daar, waar al die gesneuvelden van de oorlog liggen."

Je kunt in alles toeval zien.

In veel zit symboliek.

Johan Van Steen was 58 toen hij op 22 maart het slachtoffer werd van de bomaanslag op de metro in Maalbeek. Sinds vorige week loopt in de inkomhal van de FOD Mobiliteit en Vervoer, waar hij adviseur-generaal was, een tentoonstelling van zijn laatste foto's. De metro en de luchthaven van Zaventem vallen onder de bevoegdheid van de FOD. En in het huis in Beersel waar zijn naam nog op de bel staat en waar Kristin naar de tuin kijkt die hij zo verzorgde, is hij overal. In herinneringen. In het gerinkel van belletjes. In de laarzen aan de achterdeur. In de rouw van de kat. In foto's, muziek, zijn afdruk in de zetel misschien zelfs. En in haar woorden die nu dit hele verhaal

gaan vertellen.

"22 maart is mijn verjaardag en ik nam me voor alles wat trager te doen. Terwijl Johan al koffie was gaan drinken, bleef ik nog wat in bed. 's Avonds zouden we naar de sauna gaan. Net voor hij naar het werk vertrok, kwam hij nog even bij me liggen. Hij wenste me een gelukkige verjaardag en zei: 'Dank je dat je al zoveel jaar bij mij bent gebleven.' Later die dag twijfelde ik nog aan dat woordje 'al'. Hij is nog een moment gebleven.

"Toen ik even later in de keuken kwam, zag ik dat hij zijn lunchpakket was vergeten. Ik wilde nog naar het station lopen, maar ik schatte dat hij al weg was. Even later ging ik online en ik las het nieuws van de explosie in Zaventem. Om drie minuten over 9 heb ik Johan gebeld. Hij wist van niks. De lijn viel weg, hij belde nog terug, dan viel ze opnieuw weg. Toen ik terugbelde, hoorde ik de bezetton.

"Eerlijk: ik stelde me op dat moment nog geen vragen. De eerste berichten over Maalbeek hadden het over halftien. Daar moest hij al weg zijn. Maar toen ben ik Johan toch weer gaan bellen, z'n telefoon ging ook over, maar ik kwam op zijn voicemail terecht. Toen begon de ongerustheid te komen. Misschien zelfs de paniek. Op zijn werk bleek hij niet te zijn aangekomen.

"Het was surrealistisch. Mijn mailbox begon vol te lopen met verjaardagswensen, maar met de minuut werden die boodschappen anders gekleurd. Het is vreemd om te zeggen, maar misschien was die verjaardag wel een geluk: zo had ik vrij snel contact met veel mensen die naar hier kwamen om me te steunen. Al was het een vreselijke dag. Via de media hoorden we dat de ziekenhuizen volliepen en thuis hebben we met alle vrienden en familieleden al die veertig ziekenhuizen niet één maar zeker twee keer gebeld. Ook de politie en Proximus belden we: aangezien Johans telefoon nog werkte, moest zijn traject toch te reconstrueren

zijn? En zo werd het wel heel waarschijnlijk dat hij in de metro was.

"Je gaat op een bepaald moment toch slapen. Al wil je niet en lukt het niet, maar om 2 uur 's nachts ging ik naar bed en om 3 uur belden twee politieagenten aan. Als je die ziet, stort je wereld in. Maar hun boodschap was een non-boodschap: Johan stond niet op de lijst met overlevenden, maar ook niet op de lijst met doden. Maar onze poes Mawkaw, die we al 16 jaar hebben, krijste zoals hij nooit eerder had gedaan. Hij is ziek geworden in de dagen nadien. Hij gaf over. Alsof hij het voelde.

"Zelf ga je dolen op zo'n moment: wat is er nog? Vreemd genoeg kreeg ik de ochtend nadien een rust over me heen toen ik in Neder-Over-Heembeek een antemortemdossier moest invullen. Twaalf pagina's met vragen, het was heel absurd, maar het leek of de vragen over wat hij droeg en waar hij littekens had, me dicht bij het lichaam van Johan brachten. Het gaf rust. En vreemd genoeg hoop.

"Op dat moment waren negentig slachtoffers nog niet geïdentificeerd en ik ging met een boost naar huis. Ik heb een valies klaargemaakt met kleren in en zijn lievelingsmuziek. Als hij ergens in een coma lag, zou die muziek hem misschien helpen. 'Wild Is the Wind' van David Bowie stak ik erin, het eerste deel van Prokofievs Romeo en Julia en ook het begin van Die Walküre van Wagner. Ooit hadden we in Berlijn de allerlaatste kaartjes bemachtigd voor de uitvoering daarvan door de Berliner Philharmoniker en dat was voor ons allebei een 'binnenstebuitenkerende' ervaring.

"Een van mijn broers vroeg me: 'Heb jij die beelden van de metro al gezien? Die littekens waar ze naar vroegen, doen niet meer ter zake.' Ik had nog geen beelden gezien en het werd een tijd met grote golven van hoop en wanhoop. Mag ik nog wel hopen, vroeg ik me af. Wat zou Johan zelf willen? Het heeft tot vrijdagochtend, om 4 uur, geduurd

toen de politie kwam zeggen dat Johan inderdaad overleden was. Ze vroegen kleren om hem op te baren.

"Ik wilde Johan zien en ons beide families wilden mee komen groeten, maar het was heftig. Zijn gezicht zat onder dikke lagen schmink, heel erg herkenbaar was hij niet, maar zijn energie voelde ik nog wel. Op zondag is hij naar Beersel overgebracht en op maandag was een begroeting mogelijk. De begrafenisondernemer zei me daar dat Johans ledematen nog vrij intact waren en dus heb ik gevraagd of ze toch zijn handen zichtbaar op hem konden laten rusten. Je kunt niet geloven hoe belangrijk dat is geweest. Zo werd Johan weer een mens, door dat contact met die paar centimeter huid van zijn handen, voelde ik weer die intimiteit.

"Toen de politie hier die eerste nacht kwam aanbellen, heb ik een vriendin gebeld. Ze is met haar man gekomen, we hebben een kaars bij een foto van Johan gezet en dat had ik nodig. Ik had het gevoel dat zo'n explosie een mens ook innerlijk uit zichzelf rukt, en dat we hem met onze aandacht en liefde opnieuw een beetje heel konden maken. En zo ook onszelf weer een beetje konden bijeenrapen. Vanaf de volgende avond hebben we elke avond tussen 9 en 10 uur in huis een wake gehouden. Met familie, vrienden, burens. Dat is magisch geweest. Je verdriet kunnen delen, in al zijn vormen, ongecensureerd. Altijd was hier minstens tien man. Vaak bijna twintig. Sommigen in stilte, anderen met woorden en muziek. Twaalf avonden lang hebben we dat gedaan.

"Bij veel mensen die het afscheid en het vieren van Johan van dichtbij of van ver hebben meegemaakt, heeft de dood van Johan een impact gehad. Soms klein. Soms heel groot. Gewoon door het antwoord op de vragen: wat doet dit met mij en wat staat me te doen in het leven? Johans broer is met de hond naar het bos gewandeld en heeft naar dat bos

gekeken zoals Johan dat zou doen. Nadien heeft hij opgeschreven wat hij voelde. Voordien had hij nog nooit geschreven. Iemand anders die al jaren twijfelde of hij zou scheiden of niet, heeft nu dat proces in gang gezet. Soms is de impact op mensen direct gelinkt aan de energie van Johan. Bij anderen heeft het gewoon met het leven te maken.

"Johan en ik waren 30 jaar samen. We waren nooit getrouwd, hadden er bewust voor gekozen om geen kinderen te hebben, maar eind september vorig jaar wilden we die dertig jaar wel vieren. Sommigen doen dat aan het begin van hun relatie, wij wilden het nu we echt iets te vieren hadden. We nodigden meer dan honderd mensen uit in de Heerlijckyt van Elsmereen voor anderhalve dag met een ritueel, een fuif, een nacht en een laat ontbijt. Natuurlijk is 22 maart voor altijd een 'voor-en-na'-moment, maar dat feest was dat ook. In de voorbereiding was het al magisch door te gaan nadenken over hoe het kwam dat we het al 30 jaar zo goed samen hadden. En met kerst haalden we alle kaarten weer boven, ze hangen hier nog, we zaten nog altijd in die vibes. Dat feest raakte me diep omdat we voelden dat we geworteld waren in een grote kring van mensen. En omdat het een nieuw vertrekpunt was voor nog eens dertig jaar.

"In het leven maak je bogen en er komen altijd nieuwe perioden met nieuwe energie. Johan ging daar heel fel in mee. Twee jaar geleden was hij zich met passie in de fotografie gaan verdiepen, maar in die dertig jaar waren we samen in veel passies opgegaan. Een periode was dat samen jazz spelen, later surfen en zeilen, een tijd was het klimmen. Of zelfs etnisch geweven stoffen. Op een wereldreis raakten we in een afgelegen gebied van India geïntrigeerd door de dubbele-ikat-techniek, een vernuftige manier om gekleurde patronen te creëren in weefsels. Johan ging daar nog meer in op dan ik. Schoonheid en vakmanschap, daar kon hij zo aandachtig naar op zoek gaan.

Zelfs bij het koken. Dat begon heel meticulous, maar na een tijdje ging hij verrassend verfijnde dingen doen met de bijna lege koelkast. Of in de tuin: van overal in de wereld kwam hij terug met takjes van eeuwenoude buxussen die hij hier dan plantte.

"Als je zolang voor elkaar gekozen hebt en één van de twee valt dan weg, realiseer je je dat je toch ook elk een andere pool hebt ingevuld. En toen Johan wegviel, kwam die gedachte bij een hartverscheurende huilbui spontaan in me op: 'Wees in me.' Hoe kan ik in mezelf plaats vrijmaken voor waar Johan voor stond en er tegelijk mijn ding van maken? Tot nu heb ik stap per stap geleefd en ieder moment gevoeld. Ook tijdens die wakes: er zijn momenten van rauw verdriet om het verlies, van wanhoop. Soms zit het in heel kleine dingen. Ik ben net vijf dagen gaan wandelen in het Zwarte Woud en op een dag zag ik een koppel gepensioneerd mensen samen op een bankje in de zon naar de natuur kijken. Dat beeld maakte me diep verdrietig. Ja, we planden nog veel reizen en zo. Maar het besef dat dat simpele samen genieten niet meer voor ons was, zorgde voor tranen. Die nabijheid en die intimiteit, samen in het grotere geheel, zal nooit meer kunnen.

"Bij het afscheid van Johan in de Weststrand waren meer dan duizend mensen. Dat is heel organisch gegroeid met bijdragen van veel vrienden en familieleden. Ik had aan de broer van Johans vader gevraagd om een beetje de centrale figuur te zijn. Hij was ooit priester, is een man met een heel open geest, maar ook voor hem was dat een beetje een identiteitscrisis. Wat kan ik zeggen aan al die mensen? Wat voor de ene de hemel is, is voor de andere de overkant. Maar nonkel Paul is daar zo goed in geslaagd om te spreken voor mensen die gelovig zijn en voor wie dat niet is. Vanuit zijn mystiek.

"Je moet niet geloven om te zien dat er mirakels gebeuren. Toen we

hadden besloten het lichaam van Johan te cremen, kwam plots de vraag op: hoe moet die urne zijn? Ik herinnerde me dat we ooit samen, in een kleine winkel in Antwerpen, prachtig keramiekwerk hadden gezien. Van één pot was Johan niet weg te krijgen, hij wilde er bijna een fortuin voor neerleggen. (glimlacht) Dat kon ik hem nog uit het hoofd praten, maar plots moest ik er weer aan denken. Helaas: die winkel bestaat niet meer.

"Maar een vriendin van me zocht en vond wel de man die die winkel had. Ze belde hem en die man zei dat hij zelf te veel problemen had om ons nu te kunnen helpen. Maar een dag later belde hij toch terug. Zijn moeder lag op sterven en hij zou naar Nederland rijden, 300 kilometer verderop, om twee keramieken urnes te halen. Eén voor zijn moeder en één voor ons. Dat bleek niet nodig. Toen hij die Nederlandse keramist belde, zei die: blijf daar, ik kom ze zélf brengen. Die man heeft 300 kilometer gereden om ons die urne te brengen. Hij wilde niet dat we ervoor betaalden.

"De voorbije weken is er boosheid geweest. Maar ook angst. Je wordt opgevangen in vertrouwen, maar op een bepaald moment staan de media wel aan je deur. Aan die van je burens. En bij de apotheker. Toen hier weer eens iemand kwam aanbellen, ging ik me bijna verstoppen achter een muur in ons huis. Maar dat was een keerpunt. Het was de burgemeester, die zich niet zo voorstelde, maar die heel nederig zijn medeleven kwam betuigen en vragen waarmee hij kon helpen. Ik ben met die man beginnen te praten en ik heb beseft: als zoiets gebeurt, heeft iedereen een eigen rol te spelen. En als we daar het juiste kader voor creëren, dan zal dat wel gebeuren.

"Ook met politici, de politie, zorgverleners en vrijwilligers is dat zo. Er is veel misgelopen, maar iedereen probeert binnen de ketting van gebeurtenissen een schakel te zijn. Maar dat emotioneel

menselijke wordt volledig over het hoofd gezien. Denkt iemand aan de zorg voor zorgverleners, bijvoorbeeld?

"Mensen werken gecoördineerd en georkestreerd en dat is goed, maar ze krijgen niet veel kans om dat vanuit hun hart te doen. Terwijl dit om de dood gaat en dat voor iedereen een rollercoaster is. Ik voel dat er iets te doen is en dat we, bijvoorbeeld, de dood in de ogen moeten kijken. Nu is er nog veel schaamte en angst voor de dood en men probeert dat te regelen door lichamen goed medisch te behandelen. Maar de betekenis van de dood en dat het leven daardoor pas een diepere betekenis krijgt, ervaar ik nu als even belangrijk voor de zielen die gaan als voor de zielen die achterblijven. Tot nu is het een niemandsland qua aandacht hiervoor. Of je nu gelooft of niet, ik ben verrast door de intuïtie dat er zoveel meer is dan het lichaam. Je kunt dat ziel noemen, als je wilt. Het delen van verdriet creëert ook verbondenheid en zelfs een zekere lichtheid en vreugde. Het is bij mij en bij veel mensen rondom mij een katalysator om te beseffen waarom we hier zijn.

"Heel lang wist ik niet hoe Johan gestorven was. Terwijl ik dat meteen wilde weten: hoe, waar, wanneer. Alsof ik de laatste momenten met hem wilde meemaken. In Neder-Over-Heembeek had men me beloofd dat ik met de patholoog kon spreken, maar vorige week wist ik nog altijd niks. Vorige vrijdag belde ik en maakte ik me beleefd boos: ik wilde de gerechtsdokter spreken. Binnen de twee uur had ik een afspraak.

"Die dokter is bij Johan aan de metro geweest. Hij is van dode naar dode gestapt en kwam dus ook bij hem. Johan heeft niet geleden, zei hij me, wat ik heel belangrijk vond in alle afgrijselijkheid. Hij moet gedood zijn door de blast en dat gaat volgens die dokter sneller dan het geluid. Hij heeft dus zelfs de explosie niet gehoord. Hij lag op

zijn buik op het perron en moet binnen de seconde gestorven zijn.

"Dat geeft me een dubbel gevoel. Aan de ene kant is er opluchting, aan de andere kant verwarring. Want Johan heeft dus niet beseft dat hij stierf en dat kan verwarrend zijn en het moeilijk maken voor de ziel om het lichaam los te laten. Dan is het des te belangrijker dat een ziel beweend wordt. Dat geldt voor Johan en voor de vele andere slachtoffers. Het is maar als er diep gerouwd wordt dat het leven van de overledene echt kan worden afgesloten en dat het leven van degenen die blijven, echt kan evolueren.

"Hij moet rechtgestaan hebben in de metro, zijn boekentas naast zich op de grond. Die heb ik nog niet terug. Maar een paar objecten heb ik wel al en zijn iPhone was daarbij. Toen ik de kabel in het stopcontact stak, lichtte zijn telefoon op en na het teken van Apple zag ik zijn screensaver: onder het volledige verbrijzelde scherm stond er een afbeelding van Boeddha. En dan pas later wees iemand me op het tijdstip dat je ziet: 09:11. Ja, je kunt alles toeval noemen, als je dat wilt.

"Deze morgen werd ik wakker met de gedachte dat het enige leven dat het waard is om voor te sterven, je eigen authentieke leven is. Ik voel dat dat bij Johan zo geweest is. Hij heeft het leven zelf opgepakt, is blijven zoeken naar zeer verschillende kunstvormen en heeft constant naar de essentie gezocht. Soms heb ik het gevoel dat we de macht over ons eigen leven onbewust afstaan. En dan vind ik wat nu gebeurde een uitnodiging om weer in je eigen leven te staan. Om die macht opnieuw zelf in handen te nemen. Dat gaat des te gemakkelijker als je in het leven ook het sterven voelt. Licht en schaduw dus, wat in die foto aan de IJzer zit, en wat me altijd zo in Johan heeft aangetrokken. Ik had het gevoel dat ik nog altijd niet aan de bodem was.

"Naar 22 maart kijk ik als naar een menselijke gebeurtenis. Het gaat

om mensen die bereid zijn iets extreems te doen in functie van een hoger doel. Het is gevaarlijk om naar die dag terug te kijken en alleen daders en slachtoffers te zien. Veel belangrijker is om te kijken hoe we hier zelf in zitten en hoe we hier zelf iets kunnen mee doen. We moeten niet de illusie hebben dat we dit kunnen neerdrukken door geweld tegen geweld te gebruiken. We moeten ook niet denken dat er gemakkelijke oplossingen zijn. Het gaat niet gewoon lukken door die jongeren aan een job te helpen. Wat we wél kunnen doen, is ons afvragen wat ons eigen hoger doel is. Het gaat echt niet over wie gelijk heeft. Het gaat erover dat iedereen de kans krijgt en neemt om een eigen authentiek leven te leiden."

Op de kast staat die mooie urne. "Het lijkt alsof ze licht geeft." Maar hoe neem je afscheid van een vrouw die nog maar een maand dat woord 'weduwe' moet torsen? Op de rouwkaart stonden zijn eigen woorden over afscheid, geschreven in 1978. Hij sloot dat zo af: 'Afscheid nemen is je snijden aan de scherven die je gemaakt hebt en je verglaasde tranen op de grond laten barsten.' Poëzie schreef Johan Van Steen de jongste jaren met zwart-witfoto's. Die staan bij dit verhaal. En dan passen misschien nog allerbest de eigen wensen die Kristin Verellen neerschreef en als bedanking naar vrienden stuurde.

Hiernaast de woorden, ze schreef ze onder de titel 'We hebben de keuze'.

We hebben de keuze

'De keuze is eigenlijk heel simpel. Of we stappen in de neerwaartse spiraal van geweld die geweld oproept. Of we stappen in de opwaartse spiraal van geweld die liefde ontketent. Liefde die alles overstijgt.

Het volstaat te herinneren waar we vandaan komen en waar we terug naar toe bewegen. Ons te ontdoen van alle vormen waarmee we ons identificeren. En dan voelen we waar het eigenlijk om draait.

De aarde draait om z'n as.

Een mensenleven draait om liefde.

Daar begint het, en daar houdt het op.'

De expo Licht & Schaduw van Johan Van Steen is nog tot 1 juni te zien in de FOD Mobiliteit en Vervoer, Vooruitgangstraat 56, 1210 Brussel. Johans blog: <https://johanvansteenphotos.wordpress.com>